

Ciljni raziskovalni projekt

V5-1709

Vodja : prof. dr. Milan Bufon

Naslov: SLOVENSKO ZAMEJSTVO KOT VSEBINE KURIKULA OSNOVNIH IN SREDNJIH

ŠOL V SLOVENIJI

KONČNO POROČILO¹

1. ANALITIČEN PREGLED OBRAVNAVE SLOVENSKEGA ZAMEJSTVA

Za revitalizacijo vedenja o Slovencih v zamejstvu in njihovo ponovno integracijo v skupni imaginarij se kaže področje šolstva in šolskih kurikularnih vsebin kot izjemno pomembno. Slovenci v zamejstvu, kot avtohtona oziroma staroselska manjšina živijo na vseh štirih obmejnih območjih in obsegajo po prevladujočih ocenah skupno okrog 150.000 Slovencev, se pravi skoraj 10 odstotkov celotne slovenske populacije. Torej je analitičen pregled udejanjanja obravnave slovenskega zamejstva v sosednjih državah (Italija, Avstrija, Madžarska in Hrvaška) nujen skozi prizmo vsebin, ki jo določajo učni načrti v drugi in tretji triadi osnovnih šol ter srednjih šol tako v šolah s slovenskim / večinskim kot tudi v šolah z italijanskim in madžarskim / manjšinskim jezikom, predvsem pri izbranih predmetnih vsebinah slovenščine, zgodovine, geografije, družbe, etike in družbe v osnovnih šolah in slovenščine, zgodovine, geografije, sociologije v srednjih šolah tako s slovenskim jezikom in v dvojezičnih šolah. Ob tem je tudi pomembno poznati koliko učenci in dijaki v resnici uzavestijo teh vsebin ter pripraviti pregled stališč javnosti do te tematike in s triangulacijo pridobljenih podatkov iz različnih virov zagotoviti celovitejši vpogled v preučevani problem. Zgornje zaznave in ugotovitve so problematične z več vidikov med katerimi velja izpostaviti, da slovenska manjšina predstavlja del slovenskega narodnega telesa, poleg tega skupni evropski omogoča tudi razvoj skupnega slovenskega kulturnega prostora z daljnosežnimi implikacijami na področjih kolektivne slovenske identitete in prepoznavnosti, med-sosedskih in meddržavnih politik, ekonomskega razvoja ter drugo.

Cilji projekta, ki smo si jih zastavili v raziskovalnem procesu s pomočjo raziskovalcev partnerskih ustanov Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani in Slovenskim raziskovalnim inštitutom v Trstu so naslednji:

1. Preučiti trenutno navzočnost zamejske tematike v učnih načrtih in učbenikih ter njihovo dejansko izvajanje;
2. Analizirati stopnjo poznavanja omenjene tematike med populacijo višjih razredov osnovnih šol in vseh letnikov srednje šole.
3. Preučiti posredni vpliv obstoječih učnih načrtov na poznavanje zamejske tematike med populacijo v osnovnih in srednjih šolah.
4. Pripraviti vsebinsko zasnovo za dopolnitev in dejansko implementacijo vsebin v učnih načrtih.
5. Pripraviti konkretne predloge za dopolnitev obstoječih učnih načrtov v osnovnih in srednjih šolah s predmetnimi vsebinami, ki obravnavajo tematiko slovenskega zamejstva.
6. Predstaviti predlagan nabor sprememb učnih načrtov z zamejsko tematiko v osnovnih in srednjih šolah Slovenije zbrani strokovni javnosti.

1. Izvajalec se zavezuje, da bo najkasneje do 30.09.2019 posredoval zahtevek za izplačilo na Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu s končnim poročilom.

Raziskovalno delo je sledilo metodologiji deskriptivne analize vsebin osnovnošolskega in srednješolskega kurikula in učbenikov, ki vključujejo podatke, predstavitve in zgodovinske sklice, geo-strateška dejstva in družbeno-pedagoške interpretacije, identitetne, kulturne in športne posebnosti o Slovencih v zamejstvu. Izhajala je iz povezav pri uresničevanju splošnih ciljev

osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja s specifičnimi cilji, s katerimi šole s slovenskim jezikom v različnih regijah Slovenije pa tudi šole na narodno mešanem območju Slovenske Istre in Prekmurja.

Za doseg **prvega cilja** smo opravili analizo vsebin osnovnošolskega in srednješolskega kurikula in učbenikov s predmetno vsebino (slovenski jezik, zgodovina, geografija, družba umetnost - glasbena vzgoja, slovenščina kot drugi jezik). Raziskovalci so na osnovi ciljev iz objavljenih veljavnih UN za osnovno šolo² v njim pripadajočih učbenikih iz kataloga MIZŠ Trubar³ ugotavljali posredno izvajanje načrtovanih vsebin. Neposredno izvajanje pri pouku so ugotavljali zaporedno s pomočjo vodenega vprašalnika učiteljem in anketiranja vzorca učencev. Za projekt pomembne podatke tako iz UN kot iz učbenikov so uvrščali v tabelo projektnih ciljev, splošnih ciljev po načelih Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja⁴ preoblikovanih v pedagoški jezik. Te smo v postopkih združevanja podatkov razdelili v kognitivne in konativne, da bi jih približali ciljem UN. Nemogoče je bilo, namreč, splošne cilje projekta uskladiti s cilji posameznih predmetnih vsebin, ki se razlikujejo med seboj po svoji specifikki. Cilji našega projekta so torej bili:

KGC - Kognitivni cilji: Učenci/učenke, dijaki/dijakinje

- KGC 1: spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci),
- KGC 2: spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu (SloZ);
- KGC 3: spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove SloZ;
- KGC 4: znajo predstaviti zgodovinske danosti SloZ;
- KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti SloZ;
- KGC 6: znajo predstaviti kulturne danosti in dosežke SloZ;
- KGC 7: Interdisciplinarno povezujejo informacije o SloZ: zgodovina, književnost, družba
- KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja SloZ;
- KGC 9: načrtujejo srečanja z vidnimi predstavniki SloZ različnih področij (kultura, gospodarstvo, itd.);
- KGC 10: prepoznavajo prednosti in pomanjkljivosti SloZ v državi prebivanja za (v izobraževanju, kulturi, družbi);

KNC – Konativni cilji: Učenci / učenje, dijaki / dijakinje

- KNC 1: poznajo posebnosti slovenskega jezika v zamejstvu, identiteto in kulturo
- KNC 2: spoznavajo specifičnih vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih;
- KNC 3: analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjima državama;
- KNC 4: poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj;
- KNC 5: spremljajo povezovanje matične države Slovenije s SloZ;

²http://www.mizs.gov.si/delovna_podrocja/direktorat_za_pedsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/osnovno_so_istvo/ucni_nacrti/posodobljeni_ucni_nacrti_za_obvezne_predmete/ (4. 4.2018)

³http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/urad_za_razvoj_in_kakovost_izobrazevanja/sekto_za_razvoj_izobrazevanja/ucbeniki/ (4. 4. 2018)

⁴<http://www.skgz.org/sl/teze-zakona-o-odnosih-republike-slovenije-s-slovinci-zunaj-njenih-meja.>

Ob vsakem splošnem projektne cilju smo vpisali tudi način / metodo obravnave posamezne ciljne vsebine, in sicer: 0: Ni vsebine, 1: Informacija, podatkovna vsebina, 2: Obravnava in interpretacija, 3: Dejavnosti (naloge, raziskave) za poglobljanje vedenj in znanj.

REZULTATI IN SKLEPNE UGOTOVITVE ZA OŠ

SLOVENŠČINA KOT J1 IN J2

Ne UN, ne učbeniki **ne vključujejo kognitivnih ciljev**, kot so: KGC 3: spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove Slovencev v zamejstvu; KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti Slovencev v zamejstvu; KGC 7: Interdisciplinarno povezujejo informacije o Slovencih v zamejstvu: jezik, zgodovina, književnost, geografija, družba; KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja Slovencev v zamejstvu; KGC 9: načrtujejo srečanja z vidnimi predstavniki Slovencev v zamejstvu različnih področij (kultura, gospodarstvo, itd.); KGC 10: prepoznajo prednosti in pomanjkljivosti Slovencev v zamejstvu v državi prebivanja (v izobraževanju, kulturi, družbi).

Prav tako so **opuščeni (raziskovalni) konativni cilji**, ki so jih raziskovalci kot vzgojno-izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja.

Ob pregledu UN in učbenikov za slovenščino kot drugi jezik v osnovnih šolah z italijanskim jezikom je, da se ta predmet **ne posveča slovenščini v zamejstvi in je tudi ne omenja, razen v UN za 8. in 9. razred**. UN tega predmeta od 5. do 8. razreda ne vsebujejo kognitivnih ciljev, ki bi se posvetili zamejskim Slovincem. Ne UN, ne učbeniki ne vključujejo konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu predvidevali. V 9. razredu je en sam cilj temu namenjen, vendar le informativno.

Učbeniki za slovenski jezik kot J2, ki jih oblikuje Založba FF – Center za slovenski jezik, niso primerni za učenje / poučevanje slovenščine kot drugega jezika, saj predstavljajo slovenščino na začetni stopnji, didaktični pristop pa je predvsem primeren za poučevanje slovenščine kot tujega jezika. Učitelji uporabljajo učbenike za SLO J1, vendar si zastavijo nižje ravni ciljev.

GEOGRAFIJA

Analiza učnih načrtov in učbenikov za osnovne šole je pokazala, da se izmed 10 pričakovanih kognitivnih (KGC) in 5 pričakovanih konativnih (KNC) **v praksi udeležujejo le naslednji štirje**: KGC 1: »spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci)«; KGC 2: »spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu«; KNC 2: »spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih«; KNC 3: »analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjimi državami. K temu je pomembno dodati, da so slednji obravnavani samo v 9. razredu.

Pri **poglobljeni obravnavi učbenikov smo ugotovili**, da med vsemi obravnavanimi učbeniki še **najbolj izčrpno izpolnjuje zahteve UN le najstarejši**, Novakov učbenik, ki dosega skupno (kumulativno) oceno vključenosti 4 in edini presega potencialno kumulativno oceno stopnje vključenosti UN (ta znaša 3,5). Sledijo Senegačnikov učbenik iz leta 2012 ter elektronski učbenik Jeršin in drugi s skupno oceno 2,5, Herdov elektronski učbenik s skupno oceno 2 in prvi Senegačnikov učbenik (s sodelavci) iz leta 2010 s skupno oceno 1,5. Najslabše se je odrezal Račičev učbenik iz leta 2006, ki le v minimalni meri upošteva same zahteve UN na področju poznavanja Slovencev v zamejstvu in dosega skupno oceno zgolj 0,5, kar pomeni, da je pri tem učbeniku dosežena skupna stopnja vključenosti predvidenih vsebin na temo Slovencev v zamejstvu sedemkrat manjša od tiste, ki jo predvideva sam UN.

ZGODOVINA

Pri pouku zgodovine v osnovnih šolah se **tematiki Slovencev v sosednjih deželah daje relativno malo poudarka**. Lahko pa trdimo, da je vsebinam, povezanim s Slovenci v Avstriji in Italiji, namenjeno več prostora v učbenikih, kot Slovincem v Porabju. Slovenci na Hrvaškem kot avtohtona skupnost imajo najmanj prostora v učbenikih.

Ne UN, ne učbeniki **ne vključujejo kognitivnih ciljev**, in sicer kognitivni cilji, ki niso vključeni so: KGC 4: znajo predstaviti zgodovinske danosti Slovencev v zamejstvu; KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti zamejstva; KGC 6: znajo predstaviti njihove kulturne danosti in dosežke; KGC 7: Interdisciplinarno povezujejo informacije o zamejskih: zgodovina, književnost, družba; KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja o Slovencih v zamejstvu. Ne UN, ne učbeniki **ne vključujejo konativnih ciljev**, in sicer: KNC 2: spoznavajo specifičnih vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih; KNC 4: poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj; KNC 5: spremljajo povezovanje matične države Slovenije s Slovenci v zamejstvu.

Pomembno se zdi poudariti, da so podatki v učbenikih pogosto zelo skopi, da primanjkuje materiala o tu poudarjeni tematiki, ter da vse štiri slovenske skupnosti v sosednjih državah niso enako obravnavani.

DOMOVINSKA IN DRŽAVLJANSKA KULTURA IN ETIKA

Pregled UN in učbenikov za predmet Domovinska in državljanska kultura in etika v osnovnih šolah je pokazal, da vanje niso vključeni kognitivni cilji, ki so jih raziskovalci predvideli kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu. Medtem, ko sta izmed konativnih ciljev prisotna dva in sicer: (1) *učenci spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih* (KNC 2) ter (2) *učenci poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj* (KNC 4). Skratka glede na vsebinsko področje, ki naj bi ga predmet pokrival je **presenetljivo malo vsebin namenjenih obravnavi zamejskih Slovencev**.

DRUŽBA

Ob pregledu UN in učbenikov za predmet Družba v osnovnih šolah je razvidno, da se ta predmet ne posveča zamejstvu v takšni meri, kot bi se lahko glede na vsebinsko področje, ki ga pokriva. UN tega predmeta za 4. in 5. razred vsebuje (zgolj) en kognitivni cilj, ki je usmerjen neposredno na zamejske Slovence in sicer, da *učenci spoznavajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu* (KGC 2). Vključuje pa tudi kognitivni cilj, ki je posredno povezan z zamejskimi Slovenci in sicer, da *učenci spoznavajo različnost prebivalstva Slovenije kot matične domovine (narodne manjšine, priseljenci)* (KGC 1). Poleg tega UN in učbeniki ne vključujejo konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu predvidevali. Sklenemo lahko z ugotovitvijo, da v sklopu predmeta Družba učenci dobijo informacijo le o tem, da **v Sloveniji sobivajo različni narodi in spoznajo osnovna dejstva o Slovencih v zamejstvu in po svetu**.

DVOJEZIČNO ŠOLSTVO – OSNOVNA ŠOLA

Natančnejša interpretacija podatkov za Dvojezično OŠ pri predmetih zgodovina, geografija, družba, državljanska vzgoja in etika je v prilogi 1. Analizirano je bilo tudi nekatero dodatno gradivo (npr. učbenik z dodatnimi vsebinami za poučevanje madžarske zgodovine v 7., 8. in 9. razredu dvojezične osnovne šole). Pregledani so bili vsi učni načrti (UN) in potrjeni najnovejši učbeniki. Splošna ugotovitev je, da UN pri vseh predmetih le redko vsebujejo cilje, ki bi bili neposredno povezani s Slovenci v zamejstvu. Opredeljeni cilji so precej splošni in brez potrebe izpuščajo besedne zveze Slovenci v zamejstvu, narodne manjšine, npr. Slovenci v Italiji/primorski Slovenci, koroški Slovenci, itd. Nekateri učbeniki medtem vsebino Slovencev v zamejstvu naslavljajo, predvsem kot podajanje informacije, manj je pripravljena za interpretacijo.

Manjkajo pripomočki, ki bi problematiko obravnavali. Ob tem velja opozoriti, da nismo analizirali delovnih zvezkov, ki vsebujejo verjetno več vsebin povezanih z interpretacijo in dejavnostmi. Vendar je uporaba delovnih zvezkov prepuščena odločitvi učitelja in staršev ali bodo njihovi otroci potrebovali pripomoček.

REZULTATI IN SKLEPNE UGOTOVITVE ZA SŠ

SLOVENŠČINA KOT J1 IN J2

Učni načrt za **slovenščino kot prvi jezik v SŠ** ni razdeljen po letnikih, ampak predvidene vsebine navaja kronološko in celostno. To dejstvo je nekoliko otežilo razporejanje projektnih ciljev in ciljev UN glede na letnik izobraževanja. Daleč največ obravnave slovenskega zamejstva v sosednjih državah (Italija, Avstrija, Madžarska in Hrvaška) je prisotne v učbenikih 1. in 4. letnika, večinoma za kognitivne cilje KGC1 in KGC2, deloma tudi za KGC4 in pa konativni cilj KNC1. Čeprav je število učbenikov, ki informacijo o zamejskih Slovencih, pa tudi o narodnostni sestavi matične države sicer predstavljajo, je ta vsebina le bežno in predvsem podatkovno predstavljena. V srednji šoli bi pričakovali problemski pristop in aktualizacijo teh vsebin.

Enako velja tudi za učni načrt. Prav tako UN ne vključujejo konativnih ciljev razen KNC1, pri katerem pa je poleg informativne dejavnost vključena tudi širša obravnava s konkretnimi dejavnostmi. Spoznavanje književnosti zamejskih ustvarjalcev je zelo skromno, saj manjkajo najsodobnejša dela zamejskih piscev. Posebej je vredno opozorila, da v sklopu KGC 6: dijaki znajo predstaviti kulturne danosti in dosežke SloZ je presenetljivo **omejeno število slovenskih literarnih ustvarjalcev iz zamejstva** (Bartol, Jarnik, več pesnikov) **izpuščajo pa na primer literarni opus Borisa Pahorja**, ki ga v prevodih pozna tudi širši evropski prostor.

Učni načrt in učbeniki, ki se uporabljajo pri pouku **slovenščine kot drugi jezik** so enaki učbenikom, ki so v uporabi pri predmetu slovenščina kot prvi jezik v šolah s slovenskim jezikom; zato posebne analize njihove vključenosti za šole z italijanskim jezikom nismo opravili

GEOGRAFIJA

Opravljeni pregled kaže na to, da ima **geografija v UN kar pomembno vlogo pri obravnavi vsebin**, ki so vezane na manjšinska vprašanja. Etnične diferenciacije oziroma različnosti, meja in čezmejne povezanosti v kontekstu svojih politično-geografskih in družbeno-geografskih obravnav stroka vse bolj zanemarja in zapostavlja, tako na akademski kot pedagoški ravni. Namesto problemsko zastavljenih obravnav, se vse bolj uveljavlja nekakšno opisno »pokrajinoslovje«, ki privilegira **fizično-geografske in okoljske teme**, ostale pa ignorira, pa čeprav so za malo, z mejami in manjšinami obdano Slovenijo ključna za njen obstoj in razvoj, bodisi glede meddržavnega sodelovanja in nadaljnjega razvijanja integracijskih procesov, bodisi v luči uresničevanja danes vse bolj pozabljene strategije »skupnega slovenskega kulturnega prostora«.

Če se predvideni cilji le deloma »preslikavajo« v UN, pa je **odziv strokovnih učbenikov** na same vsebine in cilje UN še skromnejši in le poredko **dosega ali presega neke minimalne standarde**. Ker dvomimo, da bi si učitelji lahko priskrbeli potrebna dodatna gradiva in vire, da bi zadostili zahtevam UN glede poznavanja manjšinske stvarnosti na Slovenskem in z njo povezanih vsebin, vodi ta situacija nedvomno v praktično osiromašenje temeljnih znanj na tem vsebinskem področju, še toliko bolj, če sami učbeniki prinašajo le delne, zastarele ali celo napačne informacije o manjšinski temi. Menimo, da bi bilo zato za potrebe učnega kadra nujno organizirati neke dopolnilne tečaje, če želimo, da se ta znanja prenesejo nato na šolsko populacijo in preko nje v širšo javnost.

ZGODOVINA

Lahko sklepamo, da se pri pouku zgodovine na srednjih šolah tematikam Slovencev v sosednjih deželah daje **relativno malo poudarka**. Tako ne v UN, ne v učbenikih niso vključeni kognitivnih cilji, ki so jih

raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne na osnovi omenjenih izhodišč Zakona o odnosih RS s Slovenci zunaj njenih meja. In sicer kognitivni cilji, ki niso vključeni so: KGC 4; znajo predstaviti zgodovinske danosti SloZ; KGC 5; znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti SloZ; KGC 6: znajo predstaviti kulturne danosti in dosežke SloZ; KGC 7: interdisciplinarno povezujejo informacije o SloZ: zgodovina, književnost, družba; KGC 8: načrtujejo dejavnosti, raziskave za poglobljanje vedenja in poznavanja SloZ. Ne UN, ne učbeniki ne vključujejo konativnih ciljev KNC 4: poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj; KNC 5: spremljajo povezovanje matične države Slovenije s SloZ.

Pomembno se zdi poudariti, da so podatki v učbenikih pogosto zelo skopi, da primanjkuje materiala o tu poudarjeni tematiki, ter da vse štiri slovenske skupnosti v sosednjih državah niso enako obravnavani.

SOCIOLOGIJA (GIMNAZIJSKI PROGRAM) IN DRUŽBOSLOVJE

Ne UN, ne učbeniki družboslovja in sociologije za srednje šole ne vključujejo kognitivnih in konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne. V učbeniku tretjega letnika gimnazijskega programa (osnovni nivo, ki je obvezen za vse), kot tudi v učbeniku za četrti letnik gimnazijskega programa (izbirni predmet za maturo) ter učbeniku za družboslovje za strokovne šole ni vsebin, ki se nanašajo na obravnavane teme. Edina **bežna in minorna navedba**, ki se bežno navezuje na etnične manjšine se nahaja v učbeniku gimnazijskega programa za tretji letnik (etnična slojevitost v poglavju »Družbene različnosti in neenakosti«) ter diskriminacije (v navezavi na Rome, in z omembo italijanske manjšine) ter etnična slojevitost vendar na zelo abstraktni ravni.

Omenjeno dejstvo je izjemno zaskrbljujoče, saj so bile v starih/predhodnih učbenikih omenjene vsebine vključene, poleg tega pa je področje sociologije in družboslovja tisto, v okviru katerega bi se zamejske in manjšinske tematike morale obravnavati. Družboslovje in sociologija umeščajo etničnost, manjšinska vprašanja, zamejsko tematiko in sorodne teme med prioritete teme raziskovalnega zanimanja, zato je toliko bolj nenavadno, da UN teh tem ne vključujejo. Prav tako je zaskrbljujoče dejstvo, da se v času, ko etničnost, medetnični odnosi in pomen ter vloga manjšincev in zamejcev v tem okviru sodijo med prioritete teme evropskih politik (socialnih, izobraževalnih, integracijskih ...) družboslovna refleksija na to temo v slovenskih učbenikih za srednje šole povsem umanjka.

DVOJEZIČNO ŠOLSTVO – SREDNJA ŠOLA

Pregledani so bili učni načrti pri predmetih zgodovina, geografija in slovenščina (UN), prilagojeni za »dvojezične šole v Prekmurju« in potrjeni najnovejši učbeniki. Splošna ugotovitev je, da UN le redko vsebujejo cilje, ki bi bili neposredno povezani s Slovenci v zamejstvu. Več vsebin zasledimo pri UN in učbeniku za geografijo. Dejstvo je, da je **dvojezično šolstvo v Prekmurju specifično** v primerjavi z ostalo Slovenijo. Vsekakor je več poudarka predvsem v UN tematikam, kot so sožitje, strpnost, multikulturalnost, medkulturni dialog, narodne skupnosti, deloma tudi manjšinam (predvsem geografija). Še posebej pri geografiji **izstopajo priprave na maturo**, kjer je tematika SLOZ dobro vključena. Žal pri rednem pouku, dijaki ne slišijo omenjenih vsebin. Učbeniki in UN žal ne sledijo v celoti, mnogo je odvisno od senzibiliziranosti učiteljev. Ti medtem ugotavljajo **nizko vedenje o manjšinah, etnični pestrosti območja in Slovencih v zamejstvu** (SLOZ), kar je glede na izjave učiteljev zaskrbljujoče. Še posebej, ker v navedenem primeru gre za dvojezično območje in dolgotrajno bivanje dveh narodov v različnih državnih okvirih. Žal mnogo opredeljenih kognitivnih in konativnih ciljev UN in učbeniki ne zajemajo. Podrobnejši zaključki so zapisani spodaj.

Gimnazijski programi v okviru poučevanja slovenskega jezika imajo več vsebin (še posebej v 3. letniku in delno v 4. letniku); v pogovoru z učitelji smo ugotavljali, da je tem SLOZ v UN in učbenikih na splošno več pri slovenščini, kot pri drugih predmetih, izvzemši geografijo in deloma zgodovino. Učitelj slovenskega jezika na DŠ v Lendavi prakticira model, ko predstavi delo zamejskega avtorja, predstavi tudi tematiko zamejstva dijakom obširneje. Ugotavlja, da je vedenje o zamejstvu slabo, v Lendavi je celo vedenje o porabskih Slovencih majhno. Učitelj slovenskega jezika je omenil ekskurzijo v Rezijo pred nekaj leti, kar pa je osamljen primer. Kot ostali učitelji, tudi učitelj slovenščine izpostavi, da v RS ni posebne oz. potrebne narodne in nacionalne zavesti med dijaki, poda svoje mnenje, da je v RS narodna zavest majhna, še posebej v primerjavi s sosednjo Madžarsko. Učitelj je izpostavil pomen slovenskega jezika kot materinega jezika, uradnega jezika, jezika okolja. Ugotavlja, da liberalni učni model, ki ga je uvedla RS ne spodbuja narodnostnih in nacionalnih tematik. Učitelj je predlagal, da se uvede leto »SLOVENSKEGA ZAMEJSTVA«, ko bi bilo veliko televizijskih, radijskih oddaj in ostalo dogajanje posvečeno zamejstvu; tako bi se spodbudilo zanimanje in vedenje... Naj omenim, da je učitelj seznanjen s slovenskim zamejstvom in izseljenstvom, tudi obiskal je zamejce in izseljence ter da je intervjuvanec istočasno večkrat nagrajeni slovenski pisatelj.

Slovenske narodne skupnosti spadajo v skupni imaginarij slovenske zgodovine in družbe. Slovenske manjšine so v Republiki Sloveniji ustavna kategorija, država se zavezuje v Ustavi RS, Zakonu o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM), številnih drugih zakonih, resolucijah in predpisih, da bo pospeševala povezovanje in razvijanje vsakršnih odnosov RS in Slovencev v zamejstvu. Zaradi specifičnega razvoja slovenskega naroda in zgodovine, ki je pustila po letu 1920 precejšen del narodnega telesa izven RS, je potrebno z mehкими vsebinami »vzgjajati« in vrniti zavest, da se slovensku kulturni prostor ne konča na slovenskih državnih mejah, temveč da sega na slovensko etnično ozemlje izven RS.

Več v prilogah!

PRILOGA 1, Zbirnik interpretacija podatkov za OŠ

PRILOGA 2, Zbirnik interpretacija podatkov za SŠ

Drugi in tretji cilj smo s pomočjo posebnega vprašalnika, s katerim smo na osnovi podatkov kombiniranega kvantitavnega (zaprti vprašanja anket) in kvalitativnega raziskovanja (kvantifikacija in interpretacija stališč) pridobili vedenja o dejanskem stanju pri izvedbi predmetnih vsebin z zamejsko tematiko in izpostavili prednosti in primanjkljaje te izvedbe. Za natančnejše vedenja o kakovosti te izvedbe smo anketirali vzorec 20 učiteljev omenjenih predmetnih vsebin. Poleg analiz tako kvantitativne kot kvalitativne obdelave podatkov se je poznavanje problematike lahko sklicevalo na bogato raziskovalno dediščino obeh partnerjev, Znanstveno-raziskovalno središča in Inštituta za narodnostna vprašanja.

Poznavanje zamejske problematike med izbranimi učenci osnovnih šol in dijaki srednjih šol

Raziskava ki jo je v okviru projekta »Slovensko zamejstvo kot vsebine kurikula osnovnih in srednjih šol v Sloveniji« (V5-1709), izvedel Center za raziskovanje javnega mnenja, Inštituta za družboslovne študije v sodelovanju z Inštitutom za jezikoslovne študije Znanstveno-raziskovalnega središča Koper, sloni na rezultatih spletne ankete, izvedene med 15. Marcem in 20. Junijem 2019. Namen raziskave, ki je bila eksplorativne narave, je bil ugotoviti vedenje o slovenskih zamejcih v Italiji, Avstriji, na Hrvaškem in Madžarskem ter zanimanje za zamejske problematike med učenci in dijaki izbranih osnovnih in srednjih šol v Sloveniji. Zbiranje podatkov je potekalo s spletnim (CAWI) računalniško podprtim anketiranjem.

V raziskavi so sodelovali učenci **desetih osnovnih šol (449 učencev)**; pri tem jih je največ iz OŠ Miroslava Vilharja Postojna (27,8 %), sledijo učenci Dvojezične osnovne šole 1 Lendava (24,1 %) in učenci Osnovne šole 8 talcev Logatec (23,2 %). Sodelovali so še učenci iz Osnovne šole Draga Bajca Vipava, vključno s podružnicama Vrhpolje in Podnanos (15,6 %), Osnovna šola Podgora Kuteževo (3,8 %) in treh osnovnih šol z italijanskim učnim jezikom, in sicer Osnovna šola Vincenzo e Diego De Castro Piran (2,9 %), Osnovna šola Dante Alighieri Izola (2,2 %) in Osnovna šola Pier Paolo Vergerio il Vecchio Koper (0,4 %).

V raziskavi so sodelovali dijaki **štirih srednjih šol (237 dijakov)**; pri tem jih je največ iz Gimnazije Koper (57,8 %), sledijo dijaki Srednje ekonomske in trgovske šole Nova Gorica (20,7 %) in dijaki Gimnazije in srednje šole Kočevje (12,2 %), najmanj pa je dijakov iz Dvojezične srednje šole Lendava (9,3 %).

Več o raziskavi med učenci in dijaki v prilogi!

PRILOGA 3: Študija primera poznavanje zamejske problematike med izbranimi osnovnimi in srednjimi šolami – osnovne analize.

Poznavanje zamejske problematike med prebivalstvom

Iz povezav pri uresničevanju splošnih ciljev osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja s specifičnimi cilji, s katerimi šole s slovenskim jezikom v različnih regijah Slovenije pa tudi šole na narodno mešanem območju Slovenske Istre in Prekmurja prispevajo k socializaciji v jezikovno in etnično mešanem evropskem okolju ter k ohranjanju identitete in razvijanju izvornega jezika slovenske narodnostne skupnosti zunaj matičnega ozemlja, je mogoče sklepati, da je javnost če ne ozaveščena vsaj poučena o posebnostih slovenskega narodnega telesa in diaspore, oziroma o zamejskih Slovencih.

S pomočjo posebnega vprašalnika, s katerim smo na osnovi podatkov kombiniranega kvantitavnega (zaprta vprašanja anket) in kvalitativnega raziskovanja (kvantifikacija in interpretacija stališč in znanj) pridobili vedenja o dejanskem stanju pri izvedbi predmetnih vsebin z zamejsko tematiko in izpostavili prednosti in primanjkljaje te izvedbe. S triangulacijo podatkov (učenci/dijaki – učitelji – javnost) bomo lahko sklepali o vlogi in vplivu teh vsebin na oblikovanje odnosa do slovenske kulture, jezika in delovanje Slovencev v zamejstvu ter njihove pozitivne vloge pripadnikov slovenskega naroda v širšem evropskem prostoru.

Zbiranje podatkov (telefonska anketa) je potekalo s telefonskim (CATI) računalniško podprtim anketiranjem. Za potrebe telefonskega anketiranja smo uporabili dvostopenjski naključni vzorec, stratificiran na osnovi regijske strukture. Osnova vzorčenja je bil Telefonski imenik Slovenije, iz katerega so bila naključno izbrana gospodinjstva celotne Slovenije. Telefonsko je bilo **anketiranih 628 prebivalcev** (40,1 odstotka moških in 59,9 odstotka žensk). V raziskavi je sodelovalo 26,9 odstotka vprašanih starih med 62 in 72 let, 19,6 odstotka starih 72 ali več, 18,6 odstotka starih med 51 in 61 let. Mlajše skupine so bile manj zastopane, anketiranih starih med 29 in 39 let in med 40 in 50 let je po dobrih 15 odstotkov in starih med 18 in 28 je 3,8 odstotka anketiranih.

Več o podatkih spletnega anketiranja javnosti v prilogi

Priloga 4: Analiza podatkov anketiranja javnosti

Mnenja in presoje učiteljev o izvedbi vsebin z zamejsko tematiko (Vodeni intervju)

Raziskovalci so za doseganje drugega in tretjega cilja s pomočjo posebnega vprašalnika ugotavljali izvedbo pouka s ciljem poznavanja obstoja in delovanja Slovencev v zamejstvu ter z interpretacijo teh podatkov pridobili od učiteljev / učiteljic vedenja o dejanskem stanju pri izvedbi predmetnih vsebin s to tematiko ter izpostavili prednosti in primanjkljaje njihove izvedbe. Za natančnejše vedenja o kakovosti izvedbe v UN in učbenikih smo anketirali vzorec 20 učiteljev na 6 osnovnih in 6 srednjih šolah vseh regij Slovenije in sicer: OŠ z italijanskim jezikom Koper in Hrvatini, OŠ 8talcev Logatec, OŠ Livade Izola, OŠ Miroslava Vilharja Postojna in DOŠ I Lendava; SETŠ Nova Gorica, Lesarska strokovna šola Postojna, Gimnazija in srednji šoli Kočevje ter DSŠ Lendava. V decembru 2018, ko so učitelji prostovoljno pristopili k anketiranju, so raziskovalci z učitelji / učiteljicami SLO, ZG, GEO, Družbo (OŠ), SLO, Z, GEO in SOC (SŠ) izvedli krajši, 20 minutni pogovor

Polstrukturiran vodeni intervju je obsegal naslednja vprašanja

- Vprašanja v povezavi z UN in učbeniki predmeta
- Splošna odprta vprašanja (pomembnost tematike področja glede na vsebine UN, elementi strokovnih in družbenih vsebin, možnosti izboljšav)
- Specifična vprašanja glede na predmetne vsebine
- Poleg analiz tako kvantitativne kot kvalitativne obdelave podatkov se je poznavanje problematike lahko sklicevalo na bogato raziskovalno dediščino obeh partnerjev, Znanstveno-raziskovalno središča in Inštituta za narodnostna vprašanja.

Iz intervjujev/pogovorov z učitelji osnovnih in srednjih šol je v splošnem zaznati, da pogrešajo tematike povezane z zamejstvom, izseljenci, manjšinami in širše, kulturne različnosti, večkulturnosti ipd. Izpostavljajo, da je stanje slabše, kot je bilo pred leti, saj so omenjene tematike okrnjene ali sploh neprisotne. Menijo, da bi jim morali nameniti več ur, a se časovno težko izide oziroma se na tak način vzame čas nekaterim drugim temam. Nekateri so sicer opozorili, da je lahko težava le razvrstitev tem, saj so velikokrat te teme umeščene na konec šolskega leta in posledično velikokrat zanje umanjka časa. Že s samo premestitvijo snovi bi lahko izboljšali situacijo. Učitelji izpostavljajo tudi učenje preko osebne izkušnje učencev in dijakov, pri čemer se jim zdijo izredno pomembne ekskurzije, izmenjave učencev in dijakov z zamejskimi šolami in drugi stiki. Omenjeno pa razkriva zelo problematično stanje, saj je poučevanje omenjenih tem pravzaprav prepuščeno sami senzibilnosti, samoiniciativnosti in volji učiteljev.⁵ Pri tem je opaziti tudi, da so v splošnem izpostavljali pomen poučevanja omenjenih tem za nacionalno identifikacijo, medtem ko so učiteljice sociologije opozorile tudi na problematiko zaznavanja odklonilnih stališč do drugih kultur, priseljencev, medkulturnih stikov, prisotnost etničnih predsodkov in etničnih stereotipov. V intervjujih je bilo večkrat izpostavljeno, da bi bilo potrebnih več medpredmetnih povezav, predvsem med slovenščino, zgodovino in geografijo, pa tudi drugimi. V nadaljevanju bodo izpostavljene ključne ugotovitve intervjujev po posameznih predmetih.

Več o podatkih spletnega anketiranju javnosti v prilogi

Priloga 5: Analiza podatkov intervjujev z učitelji

⁵ Pri tem bi lahko sklepali, da so tudi informanti, ki so privolili v sodelovanje v raziskavi bolj senzibilni za te teme.

Ostale cilje smo dosegli tako, da smo na principu interpretativne raziskovalne metodologije analizirali kvalitativne podatke (stališča) in jih primerjali z obdelavo kvantitativnih podatkov. Na ta način smo izdelali **predloge sprememb učnih načrtov in dodatkov k osnovnošolskemu in srednješolskemu kurikulumu.**

V delovnih sklopih DS1 in DS2 (september 2018 – februar 2019) je raziskovalna skupina ZRS – INV preučila **obstoječo navzočnost zamejske tematike v učnih načrtih osnovnih in srednjih šol, njihovo uresničevanje / ekvivalenco z vsebinami v učbenikih in posledično z vodenimi intervjuji z učitelji njihovo dejansko izvajanje.** Metodologija zbiranja podatkov se opira na opisno metodo ciljnih vsebin iz UN ter vsebin iz učbenikov osnovnih šol s slovenskim in italijanskim jezikom ter dvojezičnih osnovnih šol izbranih predmetnih vsebin (slovenščina kot prvi in kot drugi jezik, zgodovina, geografija, umetnost - glasbena in likovna vzgoja, družba, etika in družba). Te smo v postopkih združevanja podatkov razdelili v kognitivne in konativne, da bi jih približali ciljem UN. Konativne in kognitivne cilje smo nato poiskali v UN naštetih učnih predmetov in njihovo ekvivalenco v učbenikih. Posledično smo na osnovi ugotovitev (uresničitvev in vrzeli) lahko presodili o stopnji poznavanja zamejske tematike v našem izobraževalnem sistemu in pripravili **predloge za dopolnitev in nadgradnjo UN.**

Poleg redakcije končnega predloga kurikularnih sprememb smo njihovo utemeljenost in ustreznost preverjali na **treh panelih strokovnjakov v Kopru, Ljubljani in Lendavi**, na katere smo povabili predstavnike Strokovnega sveta za splošno izobraževanje, predstavniki Zavoda RS za šolstvo ter osnovnih in srednjih šol na strokovni in utemeljeni način pripravili najboljše predloge za izboljšanje in uveljavitev vedenja o zamejskih Slovencih in o pomenu prepoznavanja dejstev v tej zvezi osnovnošolske in srednješolske mladine.

Predlogi za dopolnitve UN slovenščine kot J1

- Kognitivni cilji, kot so: učenci spoznavajo izobraževalne in kulturne ustanove Slovencev v zamejstvu (KGC3), v povezavi s kontakti, ki bi jih šole lahko organizirale v sklopu športnih in kulturnih prireditev (KGC8), bi lahko bili vključeni med UN zadnjih razredov osnovne šole. Na ta način bi motivacija, da mladi izvedo več, gotovo omogočila tudi obravnavo zahtevnejše snovi (KGC 5: znajo predstaviti družbene in politične razsežnosti Slovencev v zamejstvu).
- Prav tako bi bilo zaželeno interdisciplinarno povezovanje informacij o Slovencih v zamejstvu z zgodovinskimi in geografskimi vsebinami. KGC 9 in KGC 10 sta nedvomno cilja, primernejši za srednjo šolo, čeprav nekatera srečanja z vidnimi Slovenci v zamejstvu bi zbudila vedoželjnost tudi učencev osnove šole. Pogovori, na primer z Borisom Pahorjem na nekaterih šolah, so želi veliko navdušenja med mladimi.
- Celo konativni cilj (KNC 2: spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih) je predvsem za obmejna slovensko italijanska in madžarsko italijanska območja pomemben vzgojni cilj.
- Prav tako bi v sklopu KNC 4 (poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj) vsaj vedenje o tem, kaj je skupni slovenski kulturni prostor v okvirnih obrisih, morali imeti.

Predlogi za dopolnitev UN slovenščine kot J2

- Poznavanje in razumevanje manjšinskih / narodnostnih etničnih skupnosti v drugih, mejnih prostorih omogoča sami manjšinski skupnosti boljše razumevanje lastnega statusa in bivanja. Nujno bi bilo vsaj v zadnjem razredu osnovne šole, kjer se sicer seznanijo o razširjenosti nekega jezika zunaj

meja (verjetno poleg italijanščine zunaj matice, tudi slovenščine v zamejstvu in svetu), nameniti manjšinskosti kot razširjenemu pojavi v svetu in Slovencem zunaj matične domovine nekaj prostora.

- Dolgoletno raziskovanje, oblikovanje specialne didaktike in usposabljanje učiteljev o slovenščini kot drugem jeziku bi moralo ponuditi tudi učbenike slovenščine kot J2, ki ne morejo biti enaki učbenikom slovenščine kot J1.

Predlogi za dopolnitev UN geografije

UN bi se morali bolj približati KGC2, ki ga zdaj ne vključujejo, je pa sestavni del razumevanja slovenske družbene pestrosti, a tudi čezmejne regionalne soodvisnosti, ki sta obe v marsičem povezani z njeno geografsko konfiguracijo. Še največja šibka točka pri tem so učbeniki, ki so za izpolnjevanje teh zahtev povsem neprimerni oziroma te vsebine slabo, neprimerno in nezadostno obravnavajo. Menimo nadalje, da bi bilo treba na tem področju učni kader tudi primerno in periodično usposobiti.

- Potrebno bi bilo (tudi v luči ohranjanja in razvijanja skupnega slovenskega prostora ter bolj »evropskega« razumevanja lastnega in širšega splošno-geografskega in družbeno-geografskega položaja) že na ravni osnovne šole učence privajati k temu, da razumejo, da državni in družbeni sistemi niso nekaj trajnega, še posebej pa ne nekaj končnega in ekskluzivnega.
- Narodne in druge manjšine v in izven Slovenije so lahko torej odličen izgovor, da se učence nagovori k potrebi o razmišljanju o pomenu varovanja teh skupnosti v Sloveniji in sicer v Evropi, saj je to pomemben dejavnik odpravljanja potencialnih konfliktov, ohranjanja slovenske in evropske družbeno-kulturne pestrosti ter razvijanja medkulturne in čezmejne povezanosti.
- V tem kontekstu gre v UN konkretno aplicirati sicer dobro zastavljene KCG in KNC.

Predlogi za dopolnitev UN zgodovine

- Organizacija srečanja s sovrstniki iz zamejstva (ekskurzija- enodnevna/dvodnevna).
- Posvetiti posebno učno enoto o zgodovini in položaju Slovencev v sosednjih državah v 9. razredu osnovne šole (kot kronološki pregled) s čem bi otroci dosegli višje kognitivne veščine (primerjaj Bloomovo taksonomijo: analizirati, kreirati itn.), kar včasih primanjkuje v pouku zgodovine.
- Organizacija srečanja z učenci (sovrstniki) iz zamejstva, ki obiskujejo slovenske šole (oz. slovenščino kot izbirni predmet) .

Predlogi za dopolnitev UN Domovinske in državljanske kulture in etike

- Z namenom nadgraditi znanje osnovnošolcev in s tem tudi dosego večjega števila kognitivnih (KGC 1-10) in konativnih (KNC 1, KNC 3 in KNC 5) ciljev, bi bilo potrebno vzpostaviti medpredmetno povezovanje, kjer bi se iz različnih vidikov obravnavalo zamejske teme. Takšen sinergijski učinek bi se lahko dosegel na primer s kombinacijo kulturnega dne in ekskurzije, ki bi bila namenjena obravnavi izključno zamejskim tematikam.
- Kognitivne (KGC 1-10) in konativne cilje (KNC 1, KNC 3 in KNC 5) bi se lahko doseglo z medsebojnim povezovanjem osnovnih šol v Sloveniji in zamejstvu. Na osnovi empirične raziskave se je namreč pokazalo, da tega sodelovanja skoraj ni, če pa že je pa usmerjeno v specifične aktivnosti, kot so na primer, šport, glasba in ples.
- Omenjena predloga bi omogočila doseganje tudi zahtevnejših konativnih (KNC 3) in kognitivnih (KGC 5) ciljev.

Predlogi za dopolnitev UN Družbe

- Trenutno učenci pri predmetu spoznajo (zgolj) osnovna dejstva o tem kje v sosednjih državah in po svetu še živijo Slovenci, kar bi se lahko na zanimiv način nadgradilo na primer z obiskom zamejske šole, ali predstavnika slovenske manjšine iz katere izmed sosednjih države, ki bi jim podrobneje predstavil zamejsko življenje tako na mikro, kot na makro ravni. S tem bi dosegli večino kognitivnih (KGC 3, 5, 6, 7, 8, 9 in 10) in konativnih (KNC 1-5).
- Poleg tega bi se predmet moral interdisciplinarno povezovati s predmeti kot so Domovinska in državljanska kultura in etika, Zgodovina, Geografija in Slovenščina. S tem bi dosegli manjkajoče KGC in KNC. Predvsem zahtevnejše cilje, kot so na primer KGC 7 in 10 ter KNC 1 in 3.

Predlogi za dopolnitev UN Glasbena umetnost

UN in učbeniki za predmet Glasbena umetnost v osnovni šoli ne vključujejo nobenega izmed kognitivnih in konativnih ciljev, ki so jih raziskovalci kot splošno izobraževalno vsebino za spoznavanje in ozaveščanje o Slovencih v zamejstvu opredelili kot pomembne.

Dvojezična osnovna šola

Predlogi za dopolnitev UN Družbe v DOŠ:

- Glede na starost otrok in njihovo sposobnost in dojemljivost za omenjeno tematiko, predlagamo ciljni pristop k podajanju snovi. V mislih imamo dopolnitev UN in učbenika in/ter delovnega zvezka z dvojezičnim zemljevidom slovenskega zamejstva ter sodelovanje z eno od šol na slovenskem narodnem ozemlju izven Republike Slovenije. Ker gre za učence na dvojezični šoli na narodno mešanem ozemlju bi bila ta popestritev dobrodošla in glede na regijo in šolo, samoumevna.

Predlogi za dopolnitev UN Zgodovine v DOŠ:

Predmet zgodovina ponuja široke možnosti, kjer bi lahko bila zajeta informacija in nekatera zanimiva dejstva glede Slovencev v zamejstvu, vendar temu ne sledita ne UN, ne učbeniki. Pogrešamo vsebine, ki bi jih lahko UN in učbenik zajela (pomen manjšin za čezmejno sodelovanje, skupne cilje zamejcev in matice v preteklosti, lahko bi nagovorili skupen slovenski kulturni prostor, itd.). Učenci v zadnjem razredu OŠ, bi tako boljše razumeli zgodovino lastnega naroda. Na osnovi zgoraj zapisanega, predlagamo:

- vključiti v UN in učbenike za zgodovino poseben cilj in nameniti posebno učno enoto (1-2 učni uri), ki je namenjena Slovincem v zamejstvu: kronološko je primerno to storiti v 9. razredu;
- v sklopu ZRSŠ predlagamo organizacijo dodatnega izobraževanja/delavnic v sklopu srečanj aktivov zgodovinarjev ali na republiški ravni kot izobraževanje v sklopu napredovanj učiteljev;
- pripraviti itinerarije za ducat ekskurzij v zamejstvo in jih dati na razpolago učiteljem;
- spodbujati navezavo stikov z dvojezičnimi/slovenskimi šolami v zamejstvu ter organizirati srečanja/ekskurzije učencev/učiteljev – zadeva je preverljivo uspešna.

Srednja šola

Predlogi za dopolnitve UN slovenščine kot J1 v gimnaziji

- V prvega in drugi letnik vključiti neposredne dejavnosti (projekte, športna in kulturna srečanja s sovrstniki iz zamejstva), da bi na ta način uresničevali (vsaj delno) tudi KNC 2 (učenci spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih) in KNC 4 (poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj).
- Posvetiti posebno učno enoto književnosti Slovencev po svetu in povezati zgodovinske vedenja z njihovim ustvarjanjem (interdisciplinarno

- V okviru pouka književnosti vključiti obvezno tudi ko priporočeno branje uveljavljene pisce in pesnike v zamejstvu, tako sedanjega kot preteklega obdobja.

Predlogi za dopolnitve UN slovenščine kot J1 v gimnaziji z italijanskim jezikom

- Poznavanje in razumevanje etničnih skupnosti / narodnostnih skupnosti v drugih, mejnih prostorih omogoča sami manjšinski skupnosti boljše razumevanje lastnega statusa in bivanja. Nujno bi bilo v že v prvem letniku, ko umeščajo status in pomen italijanske manjšine, vzporedno spoznati tudi slovensko zamejstvo kot prostor, sorodnem domačemu, kjer se srečujejo narodnosti, oblikujejo različne identitete in gradi strpnost in sprejema drugačnost. Nujno je nameniti nacionalnim manjšinam kot razširjenemu pojavi v svetu ter tako Italijanski kot slovenski diaspori nekaj prostora v učnih načrtih slovenščine kot J2 in zgodovine.

Predlogi za dopolnitve UN geografije v splošni in strokovni gimnaziji

Pri opisu in razlagi stanja (in vzrokov zanje) slovenskih nacionalnih manjšin v sosednjih državah bi bilo treba nujno preseči raven, s katero so ta vprašanja sedaj obravnavana v učbenikih, saj je celoten pristop (ki večinoma le ponavlja to, kar je zapisano v učbenikih za osnovne šole) zastarel, da ne govorimo o poglobljenosti teh vprašanj, ki je sedaj nezadostna oziroma dokaj površinska. Nujno potrebno se nam zdi, da bi bilo treba na tem področju učni kader primerno in periodično usposablјati.

- Pri strokovnih šolah srečamo KNC2 le v UN strokovnih šol. Sploh bi to moral biti eden izmed poglavitnih ciljev gimnazijskega študija, ki naj bi, ob drugih sorodnih ciljeh, prispeval k razumevanju slovenske družbene pestrosti, a tudi čezmejne regionalne povezanosti, ki sta obe v marsičem povezani z njeno geografsko konfiguracijo.
- Na srednješolski ravni bi bilo potrebno (tudi v luči ohranjanja in razvijanja skupnega slovenskega prostora ter bolj »evropskega« razumevanja lastnega in širšega splošnogeografskega in družbenogeografskega položaja) dijake temeljiteje privajati k temu, da razumejo, da državni in družbeni sistemi niso nekaj trajnega, še posebej pa ne nekaj končnega in ekskluzivnega.
- Narodne in druge manjšine v in izven Slovenije so odličen izgovor, da se učence nagovori k potrebi o razmišljanju o pomenu varovanja teh skupnosti v Sloveniji in sicer v Evropi, saj je to pomemben dejavnik odpravljanja potencialnih konfliktov, ohranjanja slovenske in evropske družbenokulturne pestrosti ter razvijanja medkulturne in čezmejne povezanosti. Tem potrebam gre prilagoditi zastavljene KCG in KNC ter seveda posamezne UN.

Predlogi za dopolnitve UN zgodovine v splošni gimnaziji

- Organizacija srečanja s sovrstniki iz zamejstva (ali v okvirju projekta (npr. Erasmus +), ali kot ekskurzija- enodnevna/dvodnevna).
- Posvetiti posebno učno enoto o zgodovini in položaju Slovencev v sosednjih državah s čem bi otroci dosegli višje kognitivne veščine (primerjaj Bloomovo taksonomijo: analizirati, kreirati itn.).
- Organizacija srečanja z izpostavljenimi slovenskimi pripadniki v sosednjih državah (predsedniki krovnih organizacij, manjšinski aktivisti).
- Vključiti kulturne in umetniške dosege Slovencev v zamejstvu, ki so posledično vplivali tudi na slovensko kulturo na sploh (priznati in pomembni pisatelji, umetnici itn.).

Predlogi za dopolnitve UN sociologije v splošni in strokovni gimnaziji:

Ker sociologija v gimnazijah nima vsebin, ki bi približale zamejsko stvarnost dijakom, predlagamo vsebine, ki bi jih moral vključevati učbenik gimnazijskega programa.

Možnosti za dopolnitve obstoječega učbenika *gimnazijskega programa* sta 2 in sicer:

- 1) v učbenik gimnazijskega programa za tretji letnik se v obstoječe poglavje »Družbene različnosti«, podpoglavje »Etnična slojevitost« vključi osnovne informacije o različnosti prebivalstva Slovenije kot matične domovine (KGC1), o obstoju Slovencev v zamejstvu in po svetu (KGC2), pri čemer se izpostavi predvsem družbene in politične razsežnosti Slovencev v zamejstvu (KGC 5), lahko pa tudi izobraževalne in kulturne ustanove Slovencev v zamejstvu (KGC3), nekatere zgodovinske danosti Slovencev v zamejstvu (KGC4) in predvsem družbene in politične razsežnosti Slovencev v zamejstvu (KGC 5). V tem okviru bi bilo smiselno vključiti tudi prepoznavanje prednosti in pomanjkljivosti Slovencev v zamejstvu v državi prebivanja (v izobraževanju, kulturi, družbi (KGC 10) in nasloviti vprašanja, ki jih opredeljujejo KNC 1 (poznajo posebnosti slovenskega jezika v zamejstvu, identiteto in kulturo), KNC 2 (spoznavajo specifične vrednote povezovanja ljudi na narodnostno mešanih ozemljih), KNC 3 (analizirajo posledice mejnega vprašanja s sosednjima državama) in KNC 4 (poznajo skupni kulturni prostor kot koncept in dejanski obstoj).
- 2) V učbenik gimnazijskega programa za tretji letnik se v obstoječe poglavje »Družbene različnosti«, umesti povsem novo podpoglavje z naslovom »Etnične manjšine«, v katerega se vključi obravnavo vseh zgoraj navedenih KGC in KNC.

Dvojezična srednja šola

Predlogi za dopolnitev UN geografije v dvojezični splošni, klasični in ekonomski gimnaziji v Prekmurju

- vključiti v UN in učbenike za geografijo dodatne cilje in nameniti (še dodatno uro), ki je namenjena Slovincem v zamejstvu: vsebine in cilji, ki vključujejo zamejce so v 4. letniku;
- v sklopu ZRSŠ predlagamo organizacijo dodatnega izobraževanja/delavnic v sklopu srečanj aktivov geografov ali na republiški ravni kot izobraževanje v sklopu napredovanj učiteljev;
- pripraviti itinerarije za ducat ekskurzij v zamejstvo in jih dati na razpolago učiteljem;
- spodbujati navezavo stikov z dvojezičnimi/slovenskimi šolami v zamejstvu ter organizirati srečanja/ekskurzije učencev/učiteljev – zadeva je preverljivo uspešna;
- pripraviti ali ponuditi učiteljem dodatno učno gradivo interaktivnega spoznavanja zamejstva – obstajajo že spletni naslovi, krajši filmi;
- kot dodatek učbenikom pripraviti dvojezični zemljevid »slovenskega zamejstva«.

Predlogi za dopolnitev UN zgodovine v dvojezični splošni gimnaziji v Prekmurju

- vključiti v UN in učbenike za zgodovino dodatne cilje in nameniti (še dodatno uro), ki je namenjena Slovincem v zamejstvu: vsebine in cilji, ki vključujejo zamejce so v 4. letniku;
- v sklopu ZRSŠ predlagamo organizacijo dodatnega izobraževanja/delavnic v sklopu srečanj aktivov zgodovinarjev ali na republiški ravni kot izobraževanje v sklopu napredovanj učiteljev;
- pripraviti itinerarije za ducat ekskurzij v zamejstvo in jih dati na razpolago učiteljem;
- spodbujati navezavo stikov z dvojezičnimi/slovenskimi šolami v zamejstvu ter organizirati srečanja/ekskurzije učencev/učiteljev – zadeva je preverljivo uspešna;
- pripraviti ali ponuditi učiteljem dodatno učno gradivo interaktivnega spoznavanja zamejstva – obstajajo že spletni naslovi, krajši filmi;
- kot dodatek učbenikom pripraviti dvojezični zemljevid »slovenskega zamejstva«.

Več v prilogah!

PRILOGA 6: Predlogi dopolnitev učnih načrtov za osnovno šolo na osnovi ugotavljanja njihovega uresničevanja v učbenikih

PRILOGA 7: Predlogi dopolnitev učnih načrtov za srednjo šolo na osnovi ugotavljanja njihovega uresničevanja v učbenikih

Preverba rezultatov raziskave ciljnega projekta s strokovnjaki - ZAKLJUČKI

Po opravljeni analizi vsebin osnovnošolskega in srednješolskega kurikula in učbenikov s predmetno vsebino, tako v šolah s slovenskim jezikom kot tudi v dvojezičnih šolah in pridobljenih informacijah s pomočjo posebnega spletnega vprašalnika in intervjujev o vedenju in dejanskim stanju pri izvedbi predmetnih vsebin z zamejsko tematiko smo izpostavili prednosti in primanjkljaje te izvedbe. Predlogi dopolnitev učnih načrtov osnovnošolskega in srednješolskega kurikula so na osnovi vseh teh podatkov tudi nastali. Pred redakcijo končnega predloga kurikularnih sprememb za oba naročnika projekta smo te predloge predstavili neposrednim odločevalcem in oblikovalcem učnih načrtov v slovenskem šolskem sistemu in pridobili njihovo mnenje o tem.

V ta namen smo izbrali skupinsko diskusijo, ki jo imenujemo tudi LTD (learning trough discussion, ki združuje sodelovalno učenje in metodo diskusije. Panel diskusija med raziskovalci in strokovnjaki v treh zaporednih fazah (predstavitev rezultatov projekta, diskusija, zaključki) se je odvijala na različnih koncih Slovenije. Na panelih s člani Strokovnega sveta za splošno izobraževanje, predstavniki Zavoda RS za šolstvo ter osnovnih in srednjih šol smo tako na strokovni in utemeljeni način pripravili najboljše predloge za izboljšanje in uveljavitev vedenja o zamejskih Slovencih in o pomenu prepoznavanja dejstev v tej zvezi osnovnošolske in srednješolske mladine.

Panele smo izvedli:

V Kopru, v torek 24. septembra 2019, ob 15. uri na Znanstveno-raziskovalnem središču, Garibaldijeva 1 / Via Garibaldi 1, 6000 Koper - Capodistria.

Vabljeni: dr. Božidar Opara, predsednik Strokovnega sveta za splošno izobraževanje, Alberto Scheriani, predsednik obalne CAN in član Komisije za šolstvo manjšin, Alica Prinčič Röhler, predstojnica ZRSZŠ OE Koper, Andreja Duhovnik Antoni, svetovalka ZRSŠ za slovenske šole v zamejstvu, dr. Sergio Crasnich, svetovalec za italijanske šole, Mojca Pev, ravnateljica OŠ D. Bajca Vipava, Bruno Petrič, ravnatelj Gimnazija Koper.

V Ljubljani, v petek 27. septembra 2019, ob 10.00 na Inštitutu za narodnostna vprašanja, Erjavčeva cesta 26, 1000 Ljubljana.

Vabljeni: dr. Vinko Logaj, direktor ZRSZŠ, mag. Renata Zupanc Grom, vodja oddelka za osnovno šolstvo, dr. Brane Slivar, vodja oddelka za srednje šolstvo, dr. Tanja Rupnik Vec, vodja središča za kakovost in raziskovanje, dr. Milena Ivanuš Grmek, predsednica komisije za OŠ Strokovnega sveta za splošno izobraževanje, Alojz Pluško, predsednik komisije za SŠ Strokovnega sveta, Štefan Varga, član Komisije za šolstvo narodnosti; Ljiljana Lučič, ARRS - ciljni raziskovalni programi, Robert Kojc in Rudi Merljak, Urad Vlade za šolstvo narodnosti, Tomaž Markovič, ravnatelj SŠ Kočevje in Miriam Vrh, ravnateljica OŠ Podgora-Kuteževo.

V Lendavi, v ponedeljek 30. septembra 2019, ob 11.00 uri v sejni dvorani Občine Lendava – Lendava
Község, Glavna ulica 20- Fő utca 20, 9220 Lendava – Lendava

Vabljeni: Irena Kumer, predstojnica OE Murska Sobota, mag. Valerija Perger, svetovalka za dvojezično šolstvo v Porabju, Nevenka Štraser, predstojnica enote OE Slovenj Gradec, Tatjana Sabo, ravnateljica Dvojezične Osnovna šola I Lendava / 1.Sz. Lendvai kétnyelvű általános iskola, Silvija Hajdinjak Prendl, ravnateljica Dvojezična srednja šola Lendava / Kétnyelvű középiskola, Lendva, dr. Attila Kovács in dr. László Göncz, Inštitut za narodnostna vprašanja, izpostava Lendava.

Zaključki panela v Kopru

O **postopkih nastajanja učnih načrtov** so prisotni strokovnjaki (Opara, Duhovnik Antoni in oba predstavnika šol) ugotavljali, kako težko jim je slediti. Koncipirani so v predmetnih delovnih skupinah, ki jih koordinira ZRSZŠ, nato so v javni obravnavi, šele po predhodni obravnavi v komisijah sveta jih potrjujejo strokovni sveti. Vendar je marsikdaj ta postopek zamegljen, kar dokazuje tudi polemika ob uvajanju prenovljenega UN za slovenščino v OŠ letos. Zato je kljub pomembnosti tematike v njih lahko prezreti pomanjkljivosti (Opara). UN so vodilo učiteljem pri pripravi lastnih LDN, ti pa niso prepis vsebin iz učbenikov, saj učbenike, če niso dovolj dobri lahko učitelj opusti (Saražin Mohorčič). Pogosto se zgodi, da starši, ki spremljajo delo svojih otrok po učbenikih, tega ne vedo (Petrič). Strokovni svet sicer potrjuje UN, vendar pričakuje, da njihovo implementacijo in posodabljanje uvajajo smernice k UN (Opara in Duhovnik Antoni).

Da je **informacij o zamejstvu v novih učbenikih** manj, ali so le površno in obrobno predstavljene (raziskovalci) je več razlogov. Starejša generacija piscev učbenikov je bila v času in dogajanju bliže, aktualna družbeno-politična situacija (na primer odnosi s Hrvaško, Italijo) pogojujejo odnos matične domovine do dogajanj, tudi Slovencev zunaj matice. Pomembno je strokovni in laični javnosti predstaviti realna dejstva, kajti šola je del družbenega konteksta (Opara). Še posebej to velja za Slovence v zamejstvu, ki so posebni in nepovezljivi. **Veliko je dobre prakse** (Petrič, Saražin Mohorčič, gradivo OŠ Vipava), tudi vodenega in koordiniranega povezovanja (Duhovnik Antoni), ki lahko pomanjkljivosti samega pouka nadgrajujejo, bogatijo, kot na primer: ekskurzije med šolami, povezovanje bralne značke z literarnim ustvarjanjem, obisk gledališča v Trstu, izmenjave učiteljev in učencev, medpredmetno izvajanje vsebin z izmenjavami, uvajanje novih praks z IKT, Interreg projekti in druge razvojne naloge (Duhovnik Antoni, Saražin Mohorčič, Petrič).

Učitelj je temeljni dejavnik pri odločanju o tem, katere vsebine bo izpostavljal kot pomembne in kako jih bo predstavil v razredu. Za zamejsko tematiko je še nujno in posebno pomembno **usposabljanje učiteljev** ter izmenjava dobrih praks med njimi za kakovostno delo v razredu (raziskovalci).

Poseben problem je **financiranje dejavnosti**, ki omogočajo medinstitucionalno povezovanje in združevanje učencev in učiteljev obmejnega prostora. Sredstva so tudi znotraj dejavnosti tako Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu kot v Oddelku za mednarodno sodelovanje na MIZŠ (Duhovnik Antoni).

Temeljni zaključek panela med drugim je tudi priporočilo, da se **rezultati teh in podobnih raziskav** obelodanijo, o njih seznanijo strokovno javnost na ustrezen način in upoštevajo pri nastajanju tako učnih načrtov kot smernic za njihovo uresničevanje (Opara). Raziskovalci vse prepogosto opažajo, da so rezultati raziskovalnega dela prezrti.

PRILOGA 8: Poročilo o sklepih panelov v Kopru, Ljubljani in Lendavi.

Zaradi poteka panelov v Ljubljani in Lendavi, ki jih zaradi zasedenosti vabljenih strokovnjakov ni bilo mogoče organizirati prej, bo ta priloga, dopolnjena, poslana financerjem v nekaj dneh po oddaji tega poročila.

PRILOGA 9: Časovni mejniki izvedbe projekta za leto 2018 in 2019

Poleg načrtanega dela v okviru projekta sta raziskovalki INV, Baraba Riman in SLORI, maja mežec, pripravili primerjalno analizo poznavanja Slovenije v UN Hrvaške in UN Italije. Partnerji so se v postopkih implementacije povezali z zamejstvom, kjer je Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu poleg tega v nadaljevanju ustrezno oblikoval potrebne aktivnosti.

PRILOGA 10: Primerjalna analiza z Italijo

prof. dr. Milan BUFON